

Kulturella perspektiv och etiska dilemman i arbete med nyanlända

Carl Pether Wirsén, beteendevetare, leg. psykoterapeut
Gör små saker med stor kärlek, februari 2019

Carl Pether Wirsén
carl.pether.wirsén@gmail.com

Fokus för dagen

Västerländsk psykologi är inte universell

Identitet är förenat med värdegrund

Identitet - kognitiva scheman

Utvecklingen av identitet

Vad påverkar identiteten

Med vilka glasögon betraktar vi världen

Ungdomars/föräldrars förhållningssätt till sexualitet och livsstil (*Inifrånstyrda kulturer/utifrånstyrda kulturer*)

Psykologiska grundantaganden och förhållningssätt (*inifrånstyrda kulturer/utifrånstyrda kulturer*)

Fokus för dagen

Att förstå ofrihetens roll i hederskulturer

- unga män/pojkar/fäder
- kvinnor/flickor/mödrar

Ungas anpassning och motstånd

Ungas utsatthet och behov av skydd

**I svallvågorna av uppbrott från
hederskulturer**

**Den psykologiska utmaningen kring
västerländsk sexualitet och livsstil**

Fallbeskrivning Nico

Västerländsk psykologi och kultur är inte universell

Identitet är förenat med värdegrund

**I AM NOT
WHAT
I APPEAR
TO BE**

DIESELREBOOT.TUMBLR.COM

Kognitiva scheman

Identitet

- Kognitiva scheman är grundantaganden om hur världen fungerar. De bygger på våra kategoriseringar och deras grund är alltså våra tidigare erfarenheter.
- Dessa ofta omedvetna antaganden reglerar hur vi uppfattar situationer och personer.
- Det ger våra sinnesintryck en mening samt väcker känslor hos oss. De är kognitiva strukturer i vårt psyke och kärnan i allt vårt tänkande.

Kognitiva scheman

Identitet

- En människas kognitiva scheman är nära kopplade till hennes identitet vilket gör dem svåra att förändra.
- Redan från tidig barndom utvecklas de föreställningar vi har om oss själva och omvärlden och de sitter så djupt rotade i oss att vi inte ens uttalar dem för oss själva.
- Våra kognitiva scheman fungerar som absoluta sanningar som vi agerar utifrån.

Utveckling av identitet

Vad påverkar en identitet?

Föräldrars normer och värderingar

Samhällsekonomi och teknisk utveckling

- Ett land med god ekonomi satsar ofta på att utbilda människor
- Identitet via utbildning, (jag är: läkare, präst...
- Fattigare land ärver man ofta yrkesroll från föräldrar

Inifrån styrt samhälle

Individens i centrum, väljer vad vi vill bli

Utifrån styrda samhällen

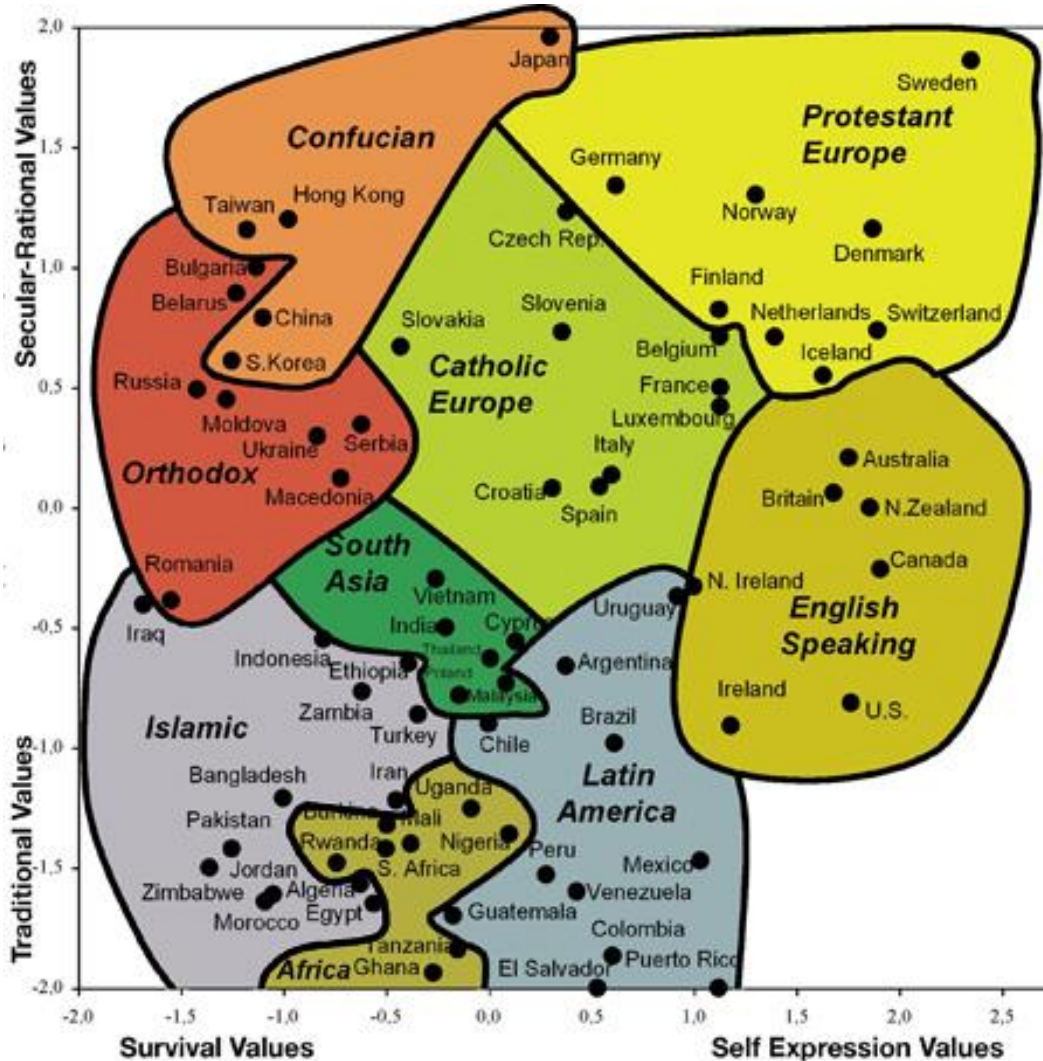
Föräldrarnas, religionen och patriarkala normer styr i stor utsträckning

Samhällets värdering av individen

Värdet i ett människoliv skiljer mellan samhällen

Med vilka glasögon betraktar vi världen?

- Förhållningssätt till på *barn*
- Förhållningssätt till *ålder*
- Förhållningssätt till *familj*
- Förhållningssätt till *religion*
- Förhållningssätt till *individen*
- Förhållningssätt till *auktoriteter*
- Förhållningssätt till *kön*
- Förhållningssätt till *sanning och osanning*
- *Förhållningssätt till tid*

Inifrån styrda kulturer och familjestrukturer

Fokus på "skuld, oskuld" och individualism

- Stark inre kontroll genom samvetsförebåelser
- Uppfostras till att ta stort ansvar för sina egna gärningar, inte skylla ifrån sig, inte förneka.
- Uppfostras till att ha dåligt samvete om man gör något fel.
- Uppfostras att ha inre normer som styr beteende, oberoende av vad andra i gruppen gör.
- Uppfostras att andras beteende inte har med ditt beteende att skaffa.
- Andra individer i den egna gruppen ses också som ansvariga för sina gärningar och de kan kritiseras för dåliga gärningar.

Utifrånstyrda familjestrukturer

Fokus på "skam, heder" och kollektivism

- Stark yttre social kontroll
- vilket leder till att människor som bryter mot reglerna reagerar med skamkänsla.
- Ångest tar sig uttryck smärttillstånd
- Större risk att drabbas av skam än av den egen inre känsla av vad som är rätt och fel. - Det är oladdat att göra fel tills dess att ingen kommer på dig (inte parallellvärldar som inte får mötas).
- Förpliktelser att inom gruppen upprätthålla den rådande hieratiska och patriarkala struktur.
- Den överordnade rädslan att bli utstött ur gruppen.

Utifrån styrda kulturer och familjestrukturer

ungdomars/föräldrars förhållningssätt till sexualitet och livsstil

- En ungdoms agerande påverkar hela familjens anseende (även i dess frånvaro)
- En ungdoms intressen är underordnade familjens intressen
- Individens sexualitet är en angelägenhet för hela familjen
- Sexuella relationer ska ske mellan man och kvinna inom äktenskapet

Skam att inte uppfylla normerna för den rådande, dominerande och accepterade föreställningen om den patriarkala manligheten.

Mannen är överordnad kvinnan, det kan inte vara vice versa. Detta försvårar förståelsen för homosexuella par då det anses vara en omöjlighet att en kvinna kan ta rollen över en annan kvinna och inte heller en man över en annan man.

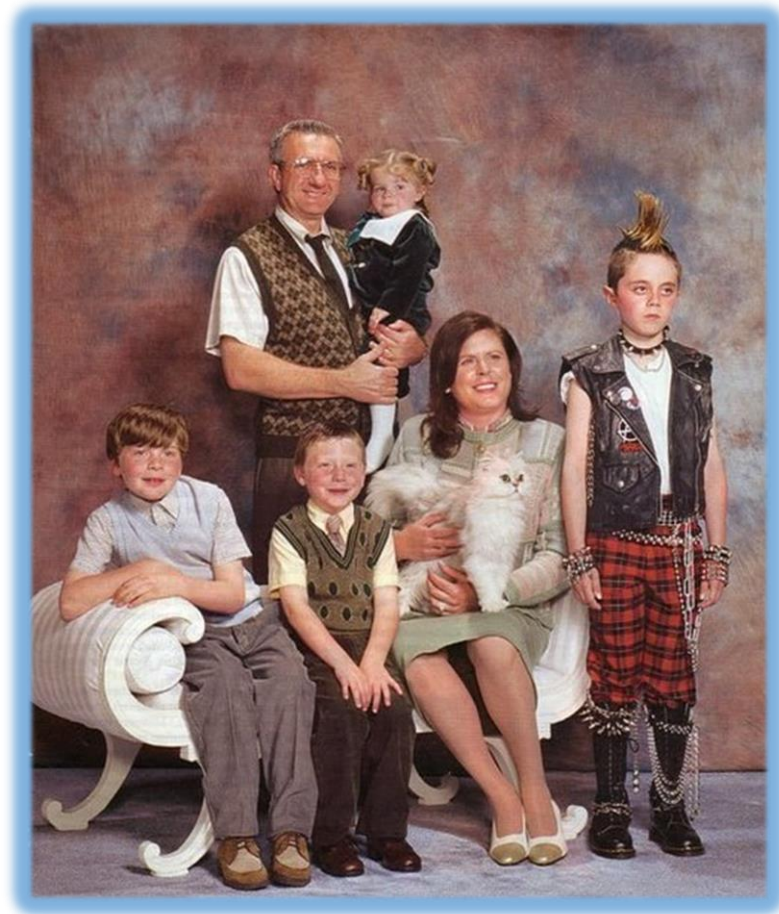

Inifrån styrda kulturer och familjestrukturer

ungdomars/föräldrars förhållningssätt till sexualitet och livsstil

- En ungdoms agerande handlar om sin egen utveckling och en individs anpassning till samhället utgår från individualitet och självförverkligande, mindre fokus på familjens anseende (föräldrarna är i större utsträckning frånvarande)
- En ungdoms intressen är överordnad familjens intressen
- Individens sexualitet är en egen angelägenhet
- Sexuella relationer fyller en utforskande funktion för att orientera sig i egna sexuella preferenser

Könsroller är i mindre utsträckning stigmatiserade. Ett större ifrågasättande av stereotypa könsroller och de föreställningar som existerar kring kön och sexualitet.

Psykologiska grundantaganden och förhållningssätt till beteendeproblamatik och psykisk ohälsa

(Inifrån styrda kulturer)

- Individualism och inre normer ligger till grund för beteendeförändring
- Samtal och/eller psykofarmaka centrala verktyg i ett behandlingsarbete
- Skuld, oskuld och individualism centralt
- Självständighet och autonomi
- Arbeta med samspel utifrån förtroendefulla relationer
- Samarbete och delaktighet
- Motivationsarbete i ett professionellt nätverkande som gemensam hållning med ungdomar, föräldrar och andra professionella aktörer
- En sekulariserad hållning

Psykologiska grundantaganden och förhållningssätt vid beteendeproblematik och psykisk ohälsa

Utifrånstyrda kulturer

- Förpliktelser att inom gruppen upprätthålla hieratiska och patriarkala struktur och inte utsätta/utsättas av familj, släkt och vänner för skam
- En överordnad rädsla att hamna utanför gruppen
- Direkt eller indirekt motstånd mot den västerländska vanan att psykologisera olika mänskliga beteenden och psykiska sjukdomar. Kan av andliga auktoriteter istället vara uttryck för "Guds" vilja
- Eventuell anpassning till västerländsk psykologi kring vård och omsorg som alltför ofta utgår från "oss själva" och tänker att individen står friare från sin släkt än vad de gör.
- Förhållningssätt till beteendeproblem: ökade krav, social kontroll, uppifrån definierade förväntningar, straff och konsekvens
- Ofta slutna familjesystem

Att förstå ofrihetens roll i en hederskultur

- Heder – en kollektiv moral där kontrollen av kvinnans sexualitet som ett verktyg för upprätthållandet av kollektivet och patriarkatet.
- Män har heder, kvinnor har skam
- Mäns heder är beroende av de närstående kvinnornas sexuella beteende
- Könsuppdelande sammanhang, oskuldskrav, moraluppfostran, könsstympning, tidiga äktenskap, tvångsäktenskap, övervakning av flickor (och pojkar), inte rätt till skilsmässa

www.aftonbladet.se

**Hedersförtryck "240
000 unga i Sverige
kan vara drabbade"
29 Maj 2017**

Pojkar/unga män/fäder

- Mannen är överordnad kvinnan och barnen
- I takt med stigande ålder blir pojkar/unga män överordnade systrar och i vissa fall mödrar
- Pojkar: Kan tvingas till giftermål, men också kan förmås att bevaka, kontrollera, utöva förtryck och våld mot kusiner, systrar, bröder och mödrar.
- Dubbla roller: offer förövare
- Representerar familjen utåt
- Gifta sig med en oskuld
- Föra släkten vidare
- Mer att förlora vid en brytning
- Förlorar status/ställning/makt

Kvinnor/flickor/mödrar

- Mödrar ansvarar för döttrarnas uppfostran
- Mödrar får skulden av kollektivet när döttrar får ett påstått dåligt rykte.
- Kvinnor förväntas uppfostra döttrar i kyskhetsnorm
- Kollektiv bestraffning

Att synliggöra buren och förstå ofrihetens roll

- Det centrala är att synliggöra det dolda våldet/makt, kontroll och förstå mönstret.
- Frånvaro av fysiskt våld i en makt/kontroll – system tyder på de underordnades underkastelse.
- Konsekvenserna är inte främst fysiska skador utan – ”förintandet av självet” och den traumatiska bindningen till våldsutövaren/våldsutövarna.
- Konsekvenserna påverkar den utsattes möjligheter att bryta upp ”gisslantagandet”.

Ungas utsatthet och behov av skydd

De ungas utsatthet handlar om att familjen vill ha makt och kontroll över de unga.

Utifrån det bör våra insatser inom skola, vård och omsorg syfta till att stärka de unga och utjämna maktförhållandena

Den största faktorn i förhållande till framtida risk är inte främst egenskaper hos förövarna utan den unges skydd av sig själv, vi måste utgå ifrån att de unga tar tillbaka sin eventuella anmälan.

Familjens hederskodex är oftast för den unge överordnad den egna integriteten

Ungas anpassning och motstånd

- Motstånd mot hedersnormerna är inte tonårskonflikter
- Att göra motstånd och sätta sig själv och sina egna behov i första rummet är skamligt
- De unga vet inte alltid vad responsen blir för öppet motstånd
- Dubbelliv utökar handlingsutrymmet i hemlighet, inte beredd att anpassa sig men inte heller beredd att bryta upp
- Att lämna systemet och riskera hamna utanför alla sammanhang
- Akut uppbrott, flickans/pojkens dubbelliv blir upptäckt om hen är rädd för konsekvenserna
- Planerat uppbrott – en stegvis process där man tillslut tvingas välja. Oavsett, är själva uppbrottet en inre kris och ett personligt trauma

I svallvågorna av upprottet

En psykologisk utmaning

- Utmattning, att hantera situationen innan upprottet har slukat all energi
- Känsla av att hotet trappas upp, man vet inte vad som väntar.
- Ovisshet om man kommer att få hjälp
- Ångest och ska över att svika familjen/delar av familjen
- Besvikelse över att mamma och syskon inte ställer upp
- Rädsla för att familjemedlemmar ska straffas
- Övergivenhet och ensamhet
- Saknar hopp och framtidstro
- Nyorientering och identitetsförvirring

Den psykologiska utmaningen kring sexualitet och livsstil

- Att dra tillbaka förpliktelser och beroendet till föräldrarnas moraliska normer
- Individuationen ett ideal i västerländskt förhållningssätt till sexualitet och livsstil
- Att bibehålla viss kulturell integritet/identitet samtidigt som man inlemmas i majoritetssamhällets rådande normer.
- Integrera den ursprungliga kulturen med det nya landets sedvänjor.
- Hantera ambivalens, tveksamhet kring individualism kontra kollektiva normer kring identitet och förväntade normer

Nicko

Socialhandläggaren i en kommun i en av Stockholms norra förorter tog kontakt med ett väletablerat konsulentstött familjehemsföretag som ingick i kommunens ramavtal. Uppdraget gällde en långsiktig familjehemsplacering av den 13 årig pojken "Nicko". Pojken vars familj var av romskt ursprung hade kommit till Sverige för drygt tre år sedan från Bulgarien. Modern försörjde familjen via tiggeri och fadern genom diverse svartjobb. Nicko hade sedan ett år tillbaka varit placerad i ett av kommunens egna familjehem i närområdet. Orsaken till placeringen var främst pga av det återkommande våld i hemmet som Nicko hade fått bevittna gentemot modern, men även själv blivit utsatt för.

Jonas Carpignanos långfilm A Ciambra

Nicko

Det nuvarande familjehemmet hade havererat då pojken alltmer börjat söka sig till kretsar där både kriminalitet och droger var norm. Närheten till släkten och det kontaktnät på Järvafältet (Tensta, Rinkeby, Kista) som även föräldrarna var en del av ansågs inte som en lämplig miljö för Nicko. Socialhandläggaren sökte därför ett familjehem beläget på ett ansevärt geografiskt avstånd från Stockholm. Efter en genomförd utredning av Nickos behov gav socialsekreteraren uppdraget till familjehemsföretaget att matcha pojken med ett lämpligt familjehem.

Efter en noga matchning tackade en familj i en mellanstor kommun i Västsverige "ja" till att ta emot Nicko. Stina och Andreas var båda i 35 års åldern och hade en egen dotter på sju år. Familjen ansågs vara perfekt för Nicko. Lite yngre, med aktiva intressen och båda hade lång erfarenhet att arbeta med social omsorg. Goda förebilder, med ordning, struktur, tryggade ekonomiska förhållanden och en påtaglig känslomässig närvaro i kombination med ett stort socialt engagemang för utsatta ungdomar. Familjen öppnade upp sitt hem och välkomnade Nicko till sin familj. Nicko ville först inte flytta så långt ifrån sin släkt, men gick till slut med på placeringen då han uttryckt att Stina och Andreas kändes unga, de var "coola" och hade pengar och en fin bil.

De första månaderna gick bra, Nicko var nyfiken, frågade mycket och tyckte framförallt Andreas var spännande. Både Andreas och Stina gjorde allt som stod i deras makt för att bygga upp ett förtroendekapital så Nicko skulle känna sig som en del av familjen. Nicko hade nästan daglig kontakt med framförallt sin mamma via telefon. Nickos biologiska föräldrar kom två gånger på besök till familjehemmet. När de var på besök visade modern ett tydligt förakt framförallt mot Stina och mot socialsekreteraren. Nicko gick båda gångerna in och påtagligt försökte medla mellan Stina och modern.

Nicko idealiserade öppet den kriminella världen. Han var bländad av märkeskläder, pengar och fina bilar. Han talade ofta om Järvafältet och hur "coola" alla hans kompisar var. Redan efter någon månad tog skolan kontakt med Stina och Andreas och uttryckte sin oro för Nicko. Han var stökig, provocerande ofta fram bråk, och sökte sig till de äldre ungdomarna som hängde på stan. Han sågs ofta på skolan tillsammans med det "gäng" polisen hade särskild koll på. Han blev dessutom tagen på bar gärning vid något tillfälle för snatteri. Stina och Andreas tog Nickos beteende på stort allvar, de samtalade mycket, satte tydliga gränser utan att bara påtala hans brister utan även genom att involvera och motivera honom till gemensamma aktiviteter med familjen.

Nicko var stundom som ett litet barn, framförallt på helgerna då familjen hade helgmys och han inte var i skolan. Han kunde ibland i flera timmar sitta på golvet och med fullt fokus lägga pussel tillsammans med deras sjuåriga dotter.

Han började med tiden dra sig undan mer och mer från familjen. Han valde att vara mycket på sitt rum och började prata, ibland flera gånger om dagen med mamman och även med morbrodern. Nicko ville börja träffa sina föräldrar allt oftare och socialsekreteraren som tyckte att det var viktigt att värna om Nickos relation till de biologiska föräldrarna arrangerade därför fysiska träffar månatligen. I samband med träffarna fick alltid Nicko pengar av föräldrarna som Nicko visade upp för Stina när han kom hem.

Nicko berättade för Andreas att morbrodern hade sagt att "de skulle ordna så han snart kunde flytta hem igen" och att Nicko inte skulle glömma bort att Stina och Andreas har betalt för att ta hand om Nicko och att det är så det fungerar i Sverige. Nicko blev aldrig våldsam, men började mer och mer bli lättirriterad, började prata med Stina på ett nedlåtande sätt. Han gick till skolan, men inte längre på några lektioner utan uppehöll sig i korridorerna med de äldre ungdomarna.

Efter flera nätverksmöten bestämde skolan att Nicko bara fick vistas tre timmar om dagen på skolan, med särskilt stöd på lektionerna, då han ofta var en bidragande orsak till de konflikter som ofta uppstod i uppehållsrummen på skolan.

Detta ledde i förlängningen till att Nicko slutade skolan tidigare och även kom hem tidigare. Stina eller Andreas fick därför också anpassa sina arbetstider till Nickos skoltider. De ville inte att Nicko skulle va ensam hemma då ytterdörren vid flera tillfällen stått på vid gavel, hundarna var utsläppta och Nicko trots förmaningar sparkat fotboll inomhus och inte hade någon vana av att ta ansvar för ett hem.

Efter sju månader började detta även tära på relationen mellan Stina och Andreas. Deras dotter hade blivit tystare vid måltiderna, hon var inte lika glad som hon var innan och flera gånger säger hon till Stina att "det är synd om Nicko". Stina och Andreas är båda av uppfattningen att ett åtagande förpliktar, framförallt gentemot Nicko och hans förutsättningar att hamna rätt i livet. Båda uttrycker att en avslutad placering till och med kan leda till en inre bekräftelse för Nicko att vuxenvärlden sviker – igen.

Efter nio månader upplevde Stina och Andreas att Nicko har "växlat ifrån" relationen med dom. Hans vilja att flytta tog sig uttryck både verbalt, i hans attityd och i hans avståndstagande inställning till allt som Stina och Andreas står för. Stina och Andreas beslutar sig att meddela konsumenten att de efter mycket övervägande väljer att avsluta sitt uppdrag och att socialsekreteraren därför behöver hitta ett annat boendevalternativ för Nicko.

Att fundera över:

- Från Nickos perspektiv, vad tror ni var en avgörande orsak till han med tiden verbalt och känslomässigt tog avstånd från Stina och Andreas?
- Vad anser ni att socialsekreterare borde ta i beaktning i Nickos relation till sina biologiska föräldrar?
- Från ett familjehemsperspektiv, vad tänker ni var den största bidragande orsak till att Stina och Andreas trots sin lojalitet och pliktkänsla ändå till slut valde att avsluta placeringen?
- Vad anser ni socialsekreteraren borde tänka på vid nästa åtgärd vad gäller boende och omsorg för Nicko?